

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/211598>

Please be advised that this information was generated on 2021-10-20 and may be subject to change.

*Linda Sontag
Ed Smeets
Juliette Vermaas
Hans van Gennip*

Weer Samen Naar School Monitor 2005

Samenvatting van de resultaten

Weer Samen Naar School Monitor 2005

Samenvatting van de resultaten

Linda Sontag
Ed Smeets
Juliette Vermaas
Hans van Gennip

De tekst in deze brochure is ontleend aan de rapporten die in het kader van de WSNS-Monitor zijn verschenen:

E. Smeets & H. van Gennip (2005). *Samen werken aan gedragsproblemen in de basisschool. Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2005*. Nijmegen: ITS.

L. Sontag, B. van Wolput, J. Vermaas & I. van der Neut (2004). *De stand van zaken in de WSNS-samenwerkingsverbanden in het schooljaar 2004-2005*. Tilburg: IVA.

U kunt de rapporten telefonisch of via internet bestellen:

ITS: 024 365 3500 (www.its-nijmegen.nl)

IVA: 013 466 8466 (www.iva.nl)

In deze brochure wordt een selectie van resultaten van de WSNS-Monitor voor het schooljaar 2004-2005 gepresenteerd. De monitor geeft jaarlijks een beeld van de voortgang van 'Weer Samen Naar School' en heeft daarmee een belangrijke functie in het informeren en ondersteunen van de samenwerkingsverbanden WSNS. De monitor bestaat uit een jaarlijkse enquête onder coördinatoren van samenwerkingsverbanden, de analyse van telgegevens en dieptestudies rond enkele thema's. Dit jaar is extra aandacht besteed aan de zorg voor leerlingen met gedragsproblemen en aan de samenwerking rond zorg in de regio.

De brochure kent de volgende indeling:

1. Aantallen scholen en leerlingen;
2. Zorg in de school: omgaan met gedragsproblematiek;
3. Zorg in de regio: samen werken aan een zorgcontinuüm.

Aan de hand van deze drie thema's worden de belangrijkste resultaten van de monitor op een rij gezet. Tot slot worden enkele aanbevelingen voor het beleid en het onderwijsveld gedaan. Voor de uitgebreide rapportages verwijzen wij naar de onderzoeksverslagen van het IVA en het ITS (zie pagina 2).

Zonder de medewerking van coördinatoren, directeuren, intern begeleiders en anderen die aan het onderzoek hebben deelgenomen, was deze brochure niet tot stand gekomen. Via deze weg willen wij hen nogmaals bedanken.

November 2005
Tilburg / Nijmegen

Linda Sontag (IVA)
Ed Smeets (ITS)
Juliette Vermaas (IVA)
Hans van Gennip (ITS)

Begin jaren negentig is 'Weer Samen Naar School' (WSNS) van start gegaan. Het doel daarvan is zoveel mogelijk kinderen passende zorg en passend onderwijs te bieden op de reguliere basisschool. Om de basisscholen daarbij te ondersteunen, zijn samenwerkingsverbanden ingericht. Tot de taken van deze verbanden behoort het opzetten van een bovenschoolse zorgstructuur en het stimuleren van de samenwerking tussen basisscholen onderling en tussen basisscholen en de scholen voor speciaal basisonderwijs. Er zijn momenteel 247 samenwerkingsverbanden. Een recente ontwikkeling is de groeiende aandacht voor samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. Ook daarbij kunnen de samenwerkingsverbanden een stimulerende functie vervullen.

Sinds vele jaren voert het IVA de WSNS-Monitor uit. Met behulp van deze monitor worden de ontwikkelingen binnen de WSNS-samenwerkingsverbanden beschreven en de effecten van het WSNS-beleid gevolgd. Dat gebeurt door een enquête die jaarlijks wordt afgenomen bij de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden en door de analyse van teldatumgegevens van het Ministerie van OCW. Deze bieden zicht op de leerlingenstromen binnen en buiten de samenwerkingsverbanden. Sinds 2003 worden tevens jaarlijks enkele wisselende thema's diepgaander bestudeerd. Deze dieptestudies worden door het ITS uitgevoerd.

De WSNS-Monitor heeft drie belangrijke functies:

- verstrekken van landelijke informatie over de ontwikkelingen binnen de samenwerkingsverbanden en de werking van het WSNS-beleid. De gegevens in de monitor bieden de mogelijkheid om zowel uitspraken over één schooljaar als over meer schooljaren te doen;
- ondersteunen van de beleidscyclus binnen de WSNS-samenwerkingsverbanden, door de verzamelde gegevens terug te koppelen naar de samenwerkingsverbanden;
- ondersteunen van landelijke projecten in het primair onderwijs (zoals kwaliteitszorg en onderwijsachterstandenbeleid). In deze projecten kan gebruik worden gemaakt van de gegevens die via de monitor zijn verzameld.

De enquête in het kader van de WSNS-Monitor 2005 is in mei 2005 toegezonden aan de coördinatoren van alle samenwerkingsverbanden. Aan de enquête hebben dit jaar 166 samenwerkingsverbanden meegewerkt. De teldatumgegevens zijn geanalyseerd voor alle samenwerkingsverbanden. In het kader van de dieptestudies zijn gesprekken gevoerd met in totaal 35 functionarissen van 5 samenwerkingsverbanden, 12 basisscholen en 4 instanties die zijn betrokken bij de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg.

1. AANTALLEN SCHOLEN EN LEERLINGEN

Uit de teldatumgegevens van het Ministerie van OCW kan worden afgeleid hoeveel leerlingen er in een schooljaar van het basisonderwijs naar het speciaal basisonderwijs zijn verwezen en hoeveel leerlingen uit het speciaal basisonderwijs zijn teruggeplaatst naar het basisonderwijs.

Allereerst enkele cijfers om de omvang van het primair onderwijs – dat regulier én speciaal basisonderwijs omvat - te schetsen. Op 1 oktober 2004 waren er in totaal 6.973 basisscholen en 328 scholen voor speciaal basisonderwijs. Het primair onderwijs heeft zo'n 1,6 miljoen leerlingen onder haar hoede. Hiervan bezoeken ruim 50.000 leerlingen, oftewel 3,1 procent, het speciaal basisonderwijs. Het absolute aantal én het percentage leerlingen dat het speciaal basisonderwijs bezoekt, is al jaren redelijk stabiel.

Hoe staat het met de instroom in en uitstroom uit het speciaal basisonderwijs? Het aantal leerlingen dat per schooljaar vanuit het reguliere onderwijs naar het speciaal basisonderwijs wordt verwezen, schommelt al jaren rond de 10.000, maar is wel dalende. Veruit de meeste leerlingen worden naar een school binnen het eigen samenwerkingsverband verwezen. Het aantal leerlingen dat vanuit het speciaal basisonderwijs wordt teruggeplaatst in de reguliere stroom, is praktisch verwaarloosbaar. In het schooljaar 2003/2004 zijn nog geen honderd leerlingen teruggeplaatst.

De verwijzing van een leerling loopt altijd via de Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL). Deze beoordeelt of plaatsing van een leerling op een school voor speciaal basisonderwijs noodzakelijk is. Ook hier geldt dat de leerlingen die worden aangemeld bij de PCL vooral afkomstig zijn van basisscholen uit het eigen samenwerkingsverband. Aanmelden bij de PCL leidt in de meeste gevallen tot een positieve beschikking. Leerlingen met een positieve beschikking kunnen echter niet altijd meteen op een school voor speciaal basisonderwijs geplaatst worden, hetgeen resulteert in wachtlijsten.

Door een recente wetwijziging zijn scholen voor speciaal basisonderwijs verplicht op drie verschillende momenten in het schooljaar leerlingen te laten instromen. Met deze wet wordt getracht te voorkomen dat leerlingen langer dan drie maanden op een wachtlijst staan. Uit de resultaten van de enquête van dit jaar blijkt dat het aantal samenwerkingsverbanden met een wachtlijst nog steeds aanzienlijk afneemt. De wachtlijsten die nog bestaan, worden in de loop van het schooljaar wel steeds wat langer, maar ook hier is sprake van een positieve ontwikkeling.

2. ZORG IN DE SCHOOL: OMGAAN MET GEDRAGSPROBLEMATIEK

De verdichting van de problematiek van zorgleerlingen en de toename van het aantal leerlingen met gedragsproblemen staan al jaren hoog op de lijst van knelpunten binnen de samenwerkingsverbanden. In deze monitor is dit probleem nader uitgediept.

Toename leerlingen met gedragsproblematiek

Het beeld dat in de vorige monitoren ontstond, wordt in deze monitor bevestigd: er is in de beleving van coördinatoren sprake van een toename van het aantal leerlingen met problemen zoals ADHD en overactief gedrag, gebrek aan sociale vaardigheden, laag zelfvertrouwen en autisme of aanverwante stoornissen. Ook het aantal kinderen met een combinatie van deze problemen is toegenomen. Tevens is er volgens de coördinatoren sprake van een groei van het aantal leerlingen dat agressief of gewelddadig gedrag vertoont.

Omgaan met gedragsproblemen

Volgens de coördinatoren is de aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen en het signaleren van zorgbehoeften van leerlingen door de bijdrage van het samenwerkingsverband verbeterd. In veel samenwerkingsverbanden worden activiteiten georganiseerd en ondersteuning geboden door externe zorgpartners om de scholen en het personeel beter toe te rusten om met deze problematiek om te gaan. De invulling van de activiteiten en ondersteuning – zowel op bovenschools niveau als in de school – verschilt per samenwerkingsverband. Er is duidelijk geen pasklare aanpak of oplossing voor het omgaan met gedragsproblematiek. Wat gemeenschappelijk is in de scholen, is de belangrijke rol van het pedagogisch klimaat. Dat uit zich onder meer in aandacht voor de sfeer, het bieden van veel structuur en het werken met vaste gedragsregels. In de scholen probeert men gedragsproblematiek vooral onder controle te krijgen via communiceren (met collega's, met leerlingen, met ouders en tussen leerlingen onderling) en door afspraken te maken met leerlingen over gewenst gedrag en dat vervolgens te belonen en ongewenst gedrag te bestraffen. Zo nodig wordt een beroep gedaan op bovenschools advies of op ondersteuning van schoolbegeleiders, ambulante begeleiders of partijen uit de jeugdzorg.

Behoeft aan systematiek en professionalisering

Wat opvalt in de dieptestudies is dat de scholen op een aantal punten nog zoekende zijn. De aanpak van gedragsproblematiek is nu vaak onvoldoende systematisch. Er wordt nog niet structureel gebruik gemaakt van leerlingvolgsystemen waarmee de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen gedurende de gehele basisschoolperiode kan worden gevolgd. Wel wordt in veel scholen gebruik gemaakt van vragenlijsten (gedrags- en werkhoudingslijsten) en sociogrammen. Voor

zover men beschikt over een lesmethode voor sociaal-emotionele ontwikkeling, wordt deze weinig of niet gebruikt. Ook het werken met handelingsplannen die betrekking hebben op de aanpak van gedragsproblematiek, is nog geen gemeengoed in de scholen.

Naast meer systematiek is er ook behoefte aan meer aandacht voor het professionaliseringsbeleid van de scholen. De inbedding van zorg in de klas is en blijft sterk afhankelijk van de vaardigheden en deskundigheid van de groepsleerkracht. Daarbij is het van belang dat de leerkracht problematiek van leerlingen snel onderkent, daarop adequaat weet te reageren en zo nodig tijdig hulp inroept. Uit de dieptestudies blijkt dat de deskundigheid van de leraren volgens intern begeleiders meestal voldoende is, maar dat wel meer achtergrondkennis over sociaal-emotionele ontwikkeling gewenst is. Daarnaast is het van belang dat ouders tijdig worden betrokken bij de aanpak van gedragsproblematiek. Dat gebeurt nog te vaak in een laat stadium. Leerkrachten moeten vaardig zijn in de communicatie met ouders. Daarin is niet iedereen even sterk.

3. ZORG IN DE REGIO: SAMEN WERKEN AAN EEN ZORGCONTINUÛM

De samenwerking met externe partners is van groot belang, gezien beleidsontwikkelingen zoals Operatie Jong en de herijking van de zorgstructuur. Op de beleidsagenda van Operatie Jong staat onder andere ZIOS (zorg in en om de school). In het kader van de herijking van de zorgstructuur krijgen scholen een wettelijke zorgplicht. Het is belangrijk dat er, op de juiste tijd en op de juiste plaats, samenhangende zorg geboden kan worden. Dit kan door goed functionerende samenwerking tussen meerdere partners, bijvoorbeeld in de vorm van multidisciplinair overleg of jeugdzorgadviesteams. Structurele samenwerking moet iets vanzelfsprekends worden. Het samenwerkingsverband WSNS kan daarbij een spilfunctie vervullen.

De rol van het samenwerkingsverband

De meeste samenwerkingsverbanden zien het als hun taak om de mogelijkheden rondom externe samenwerking in kaart te brengen, activiteiten af te stemmen en daadwerkelijke afspraken te maken met externe zorgpartners. Veel verbanden zijn bezig met het vormgeven van structurele samenwerking met externe zorgpartners, maar pas bij een klein deel van de verbanden is de samenwerking ook daadwerkelijk structureel geregeld. Daar waar sprake is van samenwerking met externe (zorg)partners, wordt deze gemiddeld nog als onvoldoende beschouwd.

Afstemming van WSNS met LGF, GOA en voortgezet onderwijs

De afstemming tussen WSNS en LGF en GOA is op veel terreinen minder geworden. Vooral de samenwerking van de samenwerkingsverbanden met regionale ex-

pertisecentra (REC's) is zorgelijk. Deze is er wel, maar het oordeel hierover is niet positief en er zijn nog nauwelijks afspraken vastgelegd. Opmerkelijk is hier vooral de grote daling van het aantal samenwerkingsverbanden waarbinnen scholen hun beleid ten aanzien van rugzakleerlingen op elkaar afstemmen. Ook ten aanzien van de indicatiestelling wordt nog weinig samengewerkt met de REC's. Slechts een klein aantal samenwerkingsverbanden maakt bindende afspraken met de REC's of heeft werkafspraken gemaakt tussen de PCL en de Commissies van Indicatiestelling.

Wat het onderwijsachterstandenbeleid betreft, is op scholen vaak wel beleid geformuleerd ten aanzien van GOA-leerlingen, maar ontbreekt de afstemming tussen de scholen. Ook hebben nog maar weinig samenwerkingsverbanden werkafspraken gemaakt met de gemeente over de afstemming tussen WSNS en GOA. Met het voortgezet onderwijs wordt enigszins afstemming gezocht over de doorlopende leerlijnen en leerlingenzorg en over de overdracht van leerlinggegevens. Concrete werkafspraken in het kader van samenwerking worden echter nog weinig gemaakt.

Samenwerking met jeugdzorg

De samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg verschilt per regio. In enkele regio's die in de dieptestudies zijn bezocht, zijn overlegorganen (bijvoorbeeld een platform of commissie) ingesteld die de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg stimuleren en coördineren. Ook de WSNS-samenwerkingsverbanden spelen daarin een rol van betekenis. Uit de dieptestudies komt naar voren dat het landelijke beleid op het gebied van jeugdzorg tot knelpunten leidt. Er is een versnippering van taken en verantwoordelijkheden over provincies (Bureau Jeugdzorg) en gemeenten (lokaal jeugd- en onderwijsbeleid dat van gemeente tot gemeente varieert). Ook binnen gemeenten is dat het geval: jeugdbeleid en onderwijsbeleid staan los van elkaar. De structuur van de jeugdzorg wordt als ondoorzichtig ervaren en er is onvoldoende afstemming tussen instellingen qua aanbod.

Deze negatieve ontwikkeling staat haaks op de eerdere ontwikkelingen naar meer samenhang tussen onderwijs en jeugdzorg. Geconstateerd moet worden dat de wet op de jeugdzorg in een aantal opzichten tot afbraak van voorzieningen heeft geleid. De overheveling van een deel van de verantwoordelijkheden van provincies naar gemeenten is de uniformiteit in en doorzichtigheid van het aanbod niet ten goede gekomen. Daarnaast werpen de toekomstige wet op de maatschappelijke ondersteuning en de voorziene veranderingen in de bekostiging van het primair onderwijs hun schaduwen vooruit. Onduidelijkheid over de toekomst leidt tot een afwachtende houding of tot vrees voor negatieve consequenties voor de opgebouwde bovenschoolse zorgstructuur. Een aspect van de bovenschoolse zorgstructuur dat in de bezochte samenwerkingsverbanden als zeer positief wordt erva-

ren, is de beschikbaarheid van schoolmaatschappelijk werk. Dit kan een brug slaan tussen school en ouders en tussen ouders en jeugdzorg. Ook hier geldt echter dat de beschikbaarheid afhankelijk is van keuzes die lokaal worden gemaakt.

4. AANBEVELINGEN

Op grond van de resultaten van de enquête onder coördinatoren en de gesprekken met sleutelpersonen in en rond de samenwerkingsverbanden en scholen, komen wij tot de volgende aanbevelingen:

Jeugdbeleid en afstemming tussen voorzieningen

Het is van belang dat er op regionaal niveau een integraal jeugdbeleid wordt gerealiseerd voor de jongeren van 0 tot 18 jaar, dat samenhangt met het onderwijsbeleid en dat niet gevoelig is voor lokaal verschillende keuzes en invullingen. Verder verdient het aanbeveling afstemming te realiseren tussen de voorschoolse voorzieningen, het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs over de overgang en overdracht van gegevens van kinderen die behoefte hebben aan speciale zorg.

Het is van belang dat er voortrekkers zijn, die het initiatief tot samenwerking nemen en de noodzakelijke partijen weten te binden. Daarnaast is het belangrijk dat de deelnemers niet alleen oog hebben voor het belang van hun eigen organisatie, maar de zorg voor de kinderen centraal stellen.

Regio-indelingen

Het verdient aanbeveling regio-indelingen zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen of gelijk te trekken. Een eerste stap daarin is het laten samenvallen van de regio's van Bureau Jeugdzorg, GGD (Jeugdgezondheidszorg) en Algemeen Maatschappelijk Werk. Om tot afstemming in lokaal beleid te komen, verdient het daarnaast aanbeveling het lokaal jeugd- en onderwijsbeleid op elkaar af te stemmen en regionaal te organiseren, zoals dat bijvoorbeeld voor de leerplicht wordt gedaan in RMC-regio's. Ook zou de verdeling van verantwoordelijkheden tussen provincies en gemeenten moet worden herbezien.

Bovenschoolse zorg

De huidige onduidelijkheid en versnippering in het aanbod aan jeugdzorg en ondersteuning dient te worden weggenomen. Dat kan door bijvoorbeeld schoolmaatschappelijk werk zoveel mogelijk te koppelen aan één en dezelfde instelling, door standaarden vast te stellen voor het bovenschoolse aanbod, door zorginstellingen beter herkenbaar te maken en door meer duidelijkheid te scheppen over hun taakstelling en aanbod.

Ook is er behoefte aan duidelijkheid over wat men van de regionale expertisecentra mag verwachten qua omvang aan ambulante begeleiding in het kader van LGF. Daarnaast is afstemming tussen de verschillende soorten ambulante begeleiding – vanuit het speciaal basisonderwijs en de verschillende REC-clusters – wenselijk. Bundeling van expertise kan leiden tot een efficiëntere inzet van ambulante begeleiding.

Met het oog op verbetering van de informatievoorziening over de voortgang van zorgtrajecten in de geïndiceerde jeugdzorg, verdient het aanbeveling dat de voorpostfunctionaris van Bureau Jeugdzorg en zo mogelijk ook de schoolmaatschappelijk werker toegang krijgen tot deze informatie. Ook zouden zij mogelijkheden moeten krijgen om informatie over (de behandeling van) kinderen aan scholen door te geven die relevant is voor het omgaan met die kinderen in de klas en op school.

Aanpak in de scholen

Een meer systematische aanpak van gedragsproblematiek in de scholen is wenselijk. Daaraan kunnen de volgende activiteiten bijdragen: het gebruik van een leerlingvolgsysteem en een goede lesmethode die zijn gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling, het werken met handelingsplannen op sociaal-emotioneel gebied en het verbeteren van de dossiervorming. Wat de professionalisering van leerkrachten betreft, is meer aandacht gewenst voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Daarnaast vormt het vermogen van leerkrachten om goed met ouders te communiceren, een belangrijke voorwaarde voor het signaleren en aanpakken van sociaal-emotionele problemen van leerlingen. Een structurele aanpak van het professionaliseringsbeleid op deze punten is gewenst.

Uit de monitor blijkt wel dat de belangrijkste focus van het samenwerkingsverband nog steeds gericht is op het creëren van voorzieningen en niet op het bewerkstelligen van veranderingen in de scholen zelf. In reacties op de vragenlijst geven de coördinatoren zelf ook aan soms weinig zicht te hebben op wat er gebeurt in de klassen. Op dit terrein valt nog heel wat te winnen. Op het gebied van de deskundigheidsbevordering speelt daarbij ook de autonomie van scholen een rol. De samenwerkingsverbanden stellen zich daarom veelal faciliterend op en proberen de deskundigheidsbevordering vooral in te richten via de netwerken van intern begeleiders en eventueel door voor een aansprekend cursus- en informatieaanbod te zorgen.

Monitoren van samenwerking

Gezien de recente groei van het aantal Rugzakleerlingen op reguliere scholen, dient de samenwerking tussen WSNS en LGF hoog op de agenda van samenwerkingsverbanden en regionale expertisecentra te staan. Daarnaast is het van belang dat recente en toekomstige beleidsontwikkelingen, zoals de wet op de jeugdzorg, de wet op de maatschappelijke ontwikkeling en de herijking van de zorg, geen negatieve invloed krijgen op de samenwerking tussen partners in onderwijs en zorg in de regio. Het verdient dan ook aanbeveling om ook in de toekomst in de monitor aandacht te blijven besteden aan de samenwerking met externe partners, zodat ontwikkelingen hierin zichtbaar gemaakt kunnen worden.

De WSNS-Monitor heeft als doel het van jaar tot jaar monitoren van het WSNS-beleid en de ontwikkelingen in de samenwerkingsverbanden van basisscholen en scholen voor speciaal basisonderwijs. Hiertoe wordt jaarlijks een vragenlijst toegezonden aan de coördinatoren van alle samenwerkingsverbanden. Bovendien wordt informatie verwerkt over leerlingentellingen en –stromen. De enquête en de analyse van de telgegevens worden verzorgd door het IVA.

Met ingang van het schooljaar 2002/2003 is daarnaast gekozen voor het uitvoeren van dieptestudies in een beperkt aantal samenwerkingsverbanden en scholen. Deze hebben betrekking op jaarlijks wisselende thema's, die diepgaander worden onderzocht dan via de kwantitatieve monitor mogelijk is. De dieptestudies worden uitgevoerd door het ITS. Dit schooljaar hebben de dieptestudies betrekking op het omgaan met gedragsproblemen en samenwerking in de regio.

In deze brochure wordt beknopt verslag gedaan van de resultaten van de WSNS-Monitor voor het schooljaar 2004/2005.

beleidsonderzoek en advies

